

УДК 355.013 : 351.746.1 (477)

Федір Медвідь,
Алла Медвідь,
Тамара Курчина

Гуманітарна безпека української держави в умовах культурної експансії Російської Федерації

Через систему національних цінностей, національних інтересів і національних цілей розглянуто гуманітарну складову національної безпеки України в умовах культурної експансії Російської Федерації. Проаналізовано категорію національних цінностей та інтересів у контексті складних взаємозв'язків із окремими індивідуумами, соціальними групами та інститутами, елементами державної влади. Класифіковано та охарактеризовано концептуально-аналітичний, нормативно-правовий, організаційно-управлінський та ресурсний рівні забезпечення політики національної безпеки в гуманітарній сфері. Зроблено висновок, що в умовах сучасної української реальності реалізація основних рушійних сил системи забезпечення національної безпеки стримується недостатнім рівнем консолідації українського суспільства; недостатнім рівнем підтримки розвитку культурних індустрій, розвитку інноваційних процесів в сфері освіти, науки, культури тощо.

Ключові слова: національна безпека, гуманітарна безпека України, культурна експансія Російської Федерації, національні цінності, національні інтереси, національні цілі

Fedir Medvid, Alla Medvid, Tamara Kurchyna **Humanitarian security of Ukrainian state in situation of cultural expansion of Russian Federation**

Humanitarian component of national security of Ukraine in situation of cultural expansion of the Russian Federation through the system of national values, national interests and national goals is considered. Category of national values and interests in the context of complex relationships with some of the individuals, social groups and institutions, elements of government authority is analyzed. Conceptual and analytical, legal and regulatory, organizational, administrative and resource levels of ensuring of national security policy in the humanitarian sphere are classified. It is concluded that under the conditions of modern Ukrainian reality the realization of the main driving forces of the national security systems is constrained by the insufficient level of consolidation of Ukrainian society, insufficient level of support of the development of cultural industries, development of innovative processes in the sphere of education, science, culture etc.

Keywords: national security, Ukraine humanitarian security, cultural expansion of the Russian Federation, national values, national interests, national goals

В умовах зовнішньої агресії, російської культурної експансії та реалізації Українським народом свого права на європейський вибір забезпечення гуманітарної безпеки є стратегічним пріоритетом національної державної політики [1; 2]. Саме гуманітарні чинники – освіта, наука, культура, релігія, мова – мають непересічне значення для формування ціннісних засад суспільного розвитку, консолідації нації, утвердження національної ідентичності української громади. Гуманітарна безпека виступає важливою складовою системи національної безпеки держави. Політика національної безпеки в гуманітарній сфері виступає як сукупність суспільно-політичних заходів, спрямованих на забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших життєво важливих інтересів та цінностей особи, суспільства, держави, на виявлення та подолання загроз та викликів в сфері культури, освіти, науки, релігії тощо [3, с. 221–244]. Функціональну модель політики національної безпеки в гуманітарній сфері, на думку Л. Чупрія [4, с. 16], можна представити таким чином (*іл. 1*):

Звідси головною метою політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері є виявлення, подолання та попередження загроз та викликів в сфері культури, освіти, науки, історичної пам'яті тощо, що сприятиме досягненню консолідації, єдності та соборності Української держави, збільшенню її інтелектуального та історико-культурного потенціалу.

Експерти виділяють такі рівні забезпечення політики національної безпеки в гуманітарній сфері: концептуально-аналітичний, нормативно-правовий, організаційно-управлінський та ресурсний. Отже, гуманітарна безпека виступає якісним станом гуманітарної сфери суспільства, за якого забезпечується реалізація національних інтересів держави, захист національних цінностей, стабільний розвиток суспільства та захист невід'ємних прав і свобод громадян [5, с. 358–363; 6, с. 117–126; 7, с. 46–48].

Серед найбільш актуальних чинників, що спричиняють виникнення загроз, експерти виділили: недостатній рівень підтримки української мови як державної; надмірна політизація гуманітарної сфери; заповнення інформаційного простору зарубіжним інформаційним продуктом, що несе загрозу національним інтересам

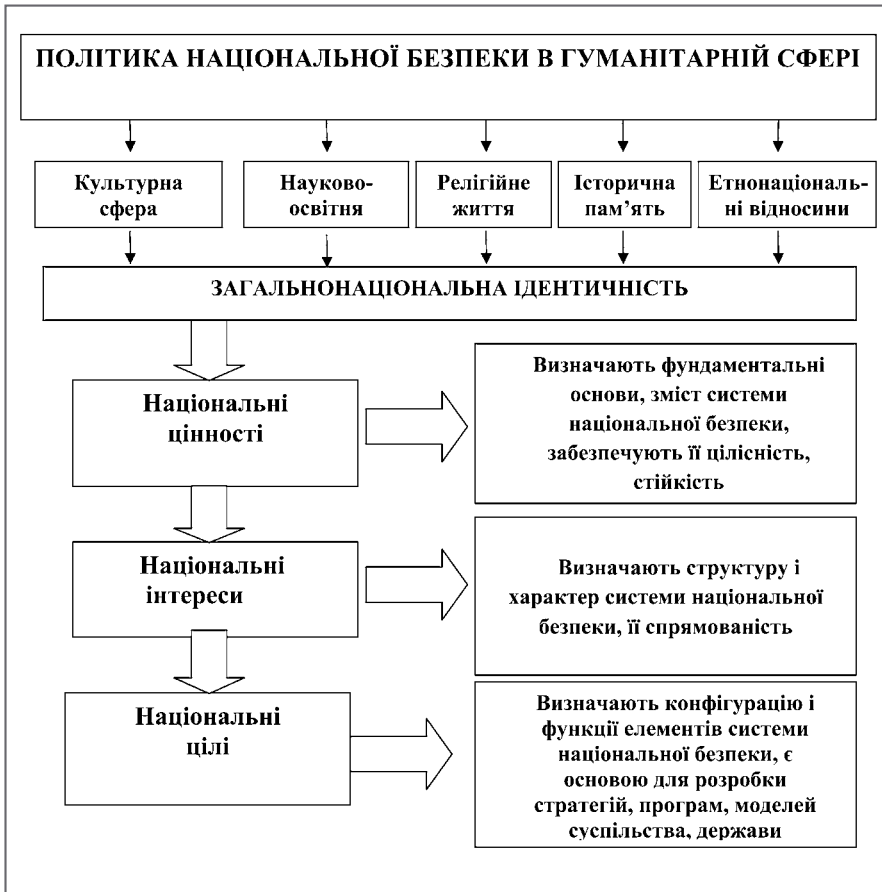

Рис. 1. Структура національної безпеки в гуманітарній сфері

та цінностям; недостатній рівень підтримки розвитку культурних індустрій; недостатній рівень розвитку інноваційних процесів в сфері освіти, науки, культури тощо.

Все це призводять до формування загроз в гуманітарній сфері, зокрема: деконсолідації українського суспільства; конфлікту ідентичностей на світоглядній, історико-культурній, конфесійній основі (протистояння схід–захід); зростання ксенофобії та розділення за етнічною, релігійною, регіональною ознаками, посилення

напруження у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин; зниження інтелектуального потенціалу Української держави, посилення науково-технологічного відставання України від розвинутих країн; руйнування історико-культурної спадщини, вивіз культурних цінностей за кордон; втрати моральних та духовних орієнтирів, зростання девіантної поведінки населення [8, с. 123–350].

Одним з важливих завдань політики національної безпеки в гуманітарній сфері є, на наш погляд, здійснення систематизації та класифікації національних інтересів за категоріями та рівнями важливості [9; 10, с. 66–73; 11, с. 64–73]. Національні інтереси дуже часто трактуються як ключові потреби суспільства і держави, що визначаються економічними і геополітичними відносинами даної держави в дану епоху, культурно-історичними традиціями, потребою забезпечення безпеки, захистом населення від зовнішніх і внутрішніх загроз. Даний підхід є спрощеним розумінням діалектики потреб та інтересів [12, с.3–17; 13, с. 32–306].

У вітчизняній науці існує декілька підходів щодо розуміння категорії національних інтересів та їх класифікації. По відношенню до навколишнього зовнішнього світу національні інтереси виражаються в сукупності зовнішньополітичних інтересів держави, які розрізняються за своєю важливістю для її життєдіяльності.

Розрізняється фіксований (постійний) і змінний зміст національного інтересу. Незмінна частина включає завдання забезпечення зовнішньої безпеки держави. Змінна частина змісту розглядається через призму наявної політичної ситуації, особистісних якостей представників політичної еліти, актуальних тенденцій в різних сферах суспільного життя і т.д. [14, с. 244–267; 15, с. 19–54].

Отже, саме система національних цінностей утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування національної держави. Їх втрата може призвести до зникнення нації як носія суверенітету. Тобто можна говорити про інтегруючі та консолідуючі функції національних цінностей, що спрямовані на забезпечення єдності, цілісності та впорядкованості спільноти.

На думку експертів, національні цінності виступають як свого роду визначальні норми, принципи, стереотипи, що сформувалися

8. Державно-церковні відносини

протягом історичного розвитку українського народу і складають ядро української національної культури, забезпечуючи її стабільність та стійкість, здатність протидіяти несприятливим зовнішнім та внутрішнім впливам. Для українців, на думку експертів, базовими національними цінностями є: соборність, соціальна справедливість, патріотизм, терпимість, духовність, гостинність, повага до родини, синівський обов'язок, «кордоцентризм» та ряд інших, що складають основу української ментальності.

Формування та закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства, так як при здійсненні ціннісної ідентифікації сучасної України потрібно враховувати те, що для неї є характерним історично обумовлене співіснування рис «європейськості» і «євразійськості» (С. Хантінгтон). Разом з тим в сучасному глобалізованому світі на зміну класичним національним ідеологіям приходять цивілізаційні світогляди. Відтак, самоідентифікація громадян здійснюється вже не за критеріями підтримки певних політичних доктрин, а за ознаками більш високого ціннісного порядку в контексті приналежності до певної цивілізаційної спільноти (Сходу чи Заходу тощо). В даному контексті збройне протистояння на Сході України можна розглядати як своєрідне цивілізаційне протистояння, в якому українці намагаються відстояти європейські цінності – демократію, свободу, право вибору на противагу азійсько-російським цінностям та настановам – патерналізму, етатизму, колективізму, деспотизму тощо [14, с. 244–300; 16, с. 12–15; 17].

Отже, національні цінності та інтереси перебувають в складних взаємозв'язках з особою, соціальними групами та інститутами, елементами державної влади. В умовах сучасної української реальності чітка реалізація тріади основних рушійних сил системи забезпечення національної безпеки (національні цінності – інтереси – цілі) постійно стримується недостатнім рівнем консолідації українського суспільства, що призводить до того, що інтереси і, тим більше, цілі різних суспільних груп і політичних сил за певних умов набувають антагоністичного характеру і за умов розмитості загальнонаціональної ідентичності вони не проявляють прагнення до діалогу та порозуміння заради суспільного блага.

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.) ; авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняк, І. Й. Краснодемська та ін. — К.: «МП Леся», 2016. — 586 с.
2. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення / П. П. Гай-Нижник. — К.: «МП Леся», 2017. — 332 с.
3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». — К.: НІСД, 2016. — 688 с.
4. Чупрій Л. В. Концептуальні засади політики національної безпеки української держави в гуманітарній сфері : автореф. дис. ... д. політ. наук / Л. В. Чупрій. — К., 2015. — 44 с.
5. Медвідь Ф. М. Гуманітарна безпека: становлення державної гуманітарної політики в Україні / Ф. М. Медвідь, С. С. Смоль // Становлення та розвиток української державності : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. — Вип. 7 : Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Державне управління та місцеве самоврядування в Україні в контексті європейської інтеграції», м. Київ, 17 лист. 2011 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2012. — С. 358–363.
6. Медвідь Ф. М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення / Ф. М. Медвідь, М. Ф. Чорна // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2015. — Вип. 5–6 (79–80) (верес. — груд.). — С. 117–126.
7. Медвідь Ф. М. Забезпечення національної безпеки України як функція сучасної держави: філософсько-правові засади / Ф. М. Медвідь // Актуальні питання реформування правової системи : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 24–25 червня 2016 р.) / уклад. Л. М. Джурак. — Луцьк : Вежа-Друк, 2016. — С. 46–48.
8. Гуманітарна політика Української держави в новітній період : монографія / за ред. С. І. Здіорука. — К.: НІСД, 2006. — 403 с.
9. Медвідь Ф. М. Національні інтереси України: виклики, небезпеки, загрози / Ф. М. Медвідь // Юридичний вісник України. — 2008. — № 34. — 23–29 серп.
10. Медвідь Ф. М. Політико-правові засади концепції національних інтересів України / Ф. М. Медвідь // Політичний менеджмент. — 2007. — № 6. — С. 66–73.

8. Державно-церковні відносини

11. Медвідь Ф. М. Національні інтереси України в умовах пост біполярного світу / Ф. М. Медвідь // Україна як геополітична реальність: політика, економіка, право : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, МАУП, 29 березня 2012 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. гол. ред.), Ф. М. Медвідь (заст. гол. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012.— С. 64–73.
12. Медведь Ф. М. Национальный интерес е его классовая основа в условиях капитализма и социализма : авт. дис. ... канд. филос. наук / Ф. М. Медведь. — Львов, 1985. — 17 с.
13. Соціальні інтереси в контексті соціокультурної модернізації / за ред. О. Злобіної. — К. : Інститут соціології НАН України, 2011. — 320 с.
14. Чупрій Л. В. Політика національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері / Л. В. Чупрій. — К., 2015. — 508 с.
15. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. — К. : НІСД, 2010. — 288 с.
16. Медвідь Ф. М. Гуманітарна безпека як сучасний фундамент українського суспільства / Ф. М. Медвідь, Я. Б. Мельниченко, А. І. Твердохліб // International Scientific Conference Economy and Society: modern foundation for human development : conference Proceedings, Part I, Oktober 31, 2016. – Leipzig, Germany : Baltija Publishing, 2016. — С. 12–15.
17. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. — К. : НІСД, 2017. — 496 с.